

Piotr RAŻNIAK
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

GLOBALNE POWIĄZANIA METROPOLII EUROPEJSKICH – PRÓBA TYPOLOGII

GLOBAL RELATIONS BETWEEN EUROPEAN METROPOLITAN AREAS – A PROPOSAL OF TYPOLOGY

ABSTRACT: The paper describes globalization processes in European metropolitan areas and especially Polish metropolitan areas. The rank of a metropolitan area depends on the availability of advanced business services and the presence of high-tech industries. The latter are often considered a key indicator of international linkages. It is not possible to assess all factors responsible for a city's rank in the world or even Europe by itself. The paper attempts to create a comprehensive hierarchy of European cities. The European Union is clearly divided into the old 15 EU states and the more recent member states. However, the social and economic distance between the two groups of European states is constantly decreasing in favor of the new member states.

KEY WORDS: World city, globalisation, international connection, metropolis, metropolitan area.

Problematyka definicji obszarów metropolitalnych

Pojęcia związane z problematyką obszarów metropolitalnych pojawiły się w latach 30. XX w. w Stanach Zjednoczonych, natomiast usystematyzowane definicje zostały przedstawione w latach 50. ubiegłego wieku. Określono wówczas m.in. Statystyczny Obszar Metropolitalny (*Metropolitan Statistical Area*), który zdefiniowano jako środek miejski liczący minimum 50 tys. mieszkańców, powiązany co najmniej z jednym obszarem zurbanizowanym posiadającym ściśle związki ekonomiczne, społeczne z miastem centralnym. Głównym kryterium delimitacji są dojazdy do pracy do ośrodka centralnego (*Update of Statistical...* 2009). W statystyce amerykańskiej jest wyróżniany również region metropolitalny (*metropolitan division*) – składający się z ośrodka centralnego liczącego co najmniej 2,5 mln mieszkańców i strefy zależnej od niego (*Standards for Delineating...* 2010).

Pierwsza definicja w literaturze polskiej pojawiła się w publikacjach Z. Gontarskiego (1973, 1980) – określała ona obszar metropolitalny jako przestrzennie wielkomiejski

układ osadniczy, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek, obejmujący duże miasto (powyżej 50 tys. mieszkańców) lub zwarty obszar miejski – jako centrum układu oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną. Na tak określonym terenie musiało zamieszkiwać co najmniej 100 tys. osób. Tak określona minimalna liczba ludności przestała funkcjonować w polskich opracowaniach już w latach 90. XX w. (Unia Metropolii Polskich 2008). Podobną definicję przedstawił S. Liszewski (2005), nie określając jednak dolnej granicy liczby mieszkańców obszaru. Najwięcej różnic w literaturze przedmiotu pojawia się w odniesieniu do minimalnej liczby osób, która powinna zamieszkiwać obszar metropolitalny. Poza wymienionymi czynnikami warunkującymi powstanie obszaru metropolitalnego istnieje również wartość graniczna 500 tys. mieszkańców, którą posługuje się European Metropolitan Regions and Areas (2000), oraz Unia Metropolii Polskich (2008), która powstała w 1991 r. Z kolei według wielu autorów jest to zbyt mała liczba. B. Jałowiecki (2000), M. Pacione (2001) oraz A. Zborowski (2005) uważają, iż potencjał ludnościowy przyciągający w dużym stopniu inwestycje zagraniczne świadczące o metropolitalności wynosi co najmniej 1 mln osób dla całego obszaru metropolitalnego.

Klasyfikacje metropolii światowych

Wielu autorów podejmowało tematykę związaną z próbą określenia najważniejszych ośrodków miejskich na świecie (tabela 1). Najczęściej na pierwszych miejscach wymieniano Londyn i Nowy Jork, natomiast w dalszej kolejności były Paryż oraz Tokio. Należy jednak zauważyć, iż w najnowszych typologiach stolica Japonii była klasyfikowana nieco niżej niż Hongkong i Singapur.

Hierarchia miast światowych

Hierarchię miast światowych przedstawili P.J. Taylor (2010), badając globalne powiązania poszczególnych ośrodków. Wyróżnili oni trzy typy miast: alfa, beta, gamma oraz potencjalne miasta światowe (*high sufficiency cities* i *sufficiency cities*). Wzięto pod uwagę lokalizacje siedzib zarządów 175 największych firm oraz ich przedstawicielstw zagranicznych w pięciu kategoriach: rozrachunkowych (*accountancy*), reklamowych (*advertising*), konsultingowych (*management consultancy*), finansowo-bankowych (*financial services*) oraz prawniczych (*law*), i opracowali typologię miast przy użyciu danych z 2008 r. (rysunek 1). Firma wzięta pod uwagę musiała również posiadać swoje filie w co najmniej piętnastu krajach, nie licząc siedziby zarządu. Podobną metodą posłużyli się P.J. Taylor, G. Catalano i D.R.F. Walker (2002), badając powiązania globalne miast w 2000 r. oraz P.J. Taylor i P. Aranya w 2004 r. (2008). Po przeprowadzeniu analizy 525 miast, biorąc pod uwagę wartości z 2008 r., przedstawiono podział ich najwyższego typu alfa na: alfa++, alfa+, alfa i alfa-. Analogicznie wyodrębniono typy: beta+, beta,

beta-, gamma+, gamma-, określające ośrodki cechujące się słabszymi powiązaniem globalnymi. Miasta niespełniające kryteriów silnych powiązań międzynarodowych zakwalifikowano do typu metropolii potencjalnych (*high sufficiency* i *sufficiency*).

Tabela 1

Wybrane klasyfikacje miast światowych

Klasyfikacja (według autorów)	Londyn	Nowy Jork	Tokio	Paryż	Frankfurt	Hongkong	Singapur	Zagłębie Ruhry, Moskwa, Randstad
Hall (1966)	x	x	x	x	x			x
O'Brien (1992)	x			x	x	x	x	
Budd (1995)	x	x	x	x	x			
Friedmann (1995)	x	x	x					
Short i in. (1996)*	x	x	x	x	x			
Beaverstock, Smith, Taylor (1999)	x	x	x	x				
Sassen (2001)	x	x	x					
Knox (2002)	x	x				x	x	
Taylor, Catalano, Walker (2002)*	x	x	x	x		x		
Taylor (2004)*	x	x	x	x		x		
Knox, Taylor (2005)	x	x						
Taylor, Aranya (2008)*	x	x	x	x		x		
Taylor (2010)*	x	x	x	x			x	
Derudder i in. (2010)*	x	x		x		x	x	

* pierwsze pięć miast w hierarchii

Źródło: Opracowanie własne.

Najważniejszymi metropoliami na świecie według autorów były Londyn oraz Nowy Jork, które jako jedyne umiejscowiono w typie alfa++. Wiele ośrodków metropolitalnych zlokalizowanych w Azji Południowo-Wschodniej: Hongkong, Singapur, Szanghaj, Pekin, Kuala Lumpur i Bombaj, znalazło się na kolejnych miejscach (typ alfa+ i alfa, co świadczy o dynamicznych procesach globalizacji zachodzących w tym regionie świata). Jednocześnie Pekin i Singapur posiadają najwięcej pozytywnych czynników mogących wpłynąć na dalszy w nich rozwój usług związanych z dynamicznie rozwijającym się rynkiem chińskim (Vijver van de i in. 2012) Warto zauważyć, iż na kontynencie europejskim jedynie pięć miast zaliczono do typów alfa+ i alfa (Paryż, Mediolan, Moskwa, Madryt i Bruksela), a w Ameryce Północnej zlokalizowane były tylko dwa (Chicago i Toronto). Poza wymienionymi regionami świata jedynie Sydney zaliczono do typu alfa+ i Buenos Aires do typu alfa. Należy zwrócić uwagę na typ alfa-, gdzie znalazło się 22 ośrodków. Na pierwszym miejscu w tej grupie sklasyfikowano Warszawę, co

Rys. 1. Hierarchia metropolii światowych

Źródło: P. Raźniak 2012, na podstawie GaWC Research Data.

Metropolie

★ ★ ★ ☆ - alfa

◆ ◆ ◇ - beta

▲ ▲ △ - gamma

○ - potencjalne (europejskie)

dało jej 20. lokatę w ogólnej hierarchii metropolii o globalnych powiązaniach. Według omawianej typologii stolica Polski miała najbardziej rozwinięte powiązania międzynarodowe w porównaniu do innych metropolii Europy Środkowo-Wschodniej. Do tej samej grupy zakwalifikowano także Pragę oraz Budapeszt, jednak ich powiązania międzynarodowe były nieco niższe. Metropolie zlokalizowane w centralnej części Europy Zachodniej zakwalifikowano głównie do typów beta. Należy zauważyć, iż znalazł się tutaj również Berlin, który znajdował się niżej w hierarchii niż Warszawa. Ponadto Bukareszt, Kijów oraz Sofia przejawiały znaczny poziom powiązań międzynarodowych (typ beta). Generalnie można stwierdzić, iż nadal utrzymuje się podział na Europę Zachodnią i Wschodnią, który przejawia się również pod względem rozwoju procesów globalizacji. Oczywiście związane jest to z socjalistyczną przeszłością krajów byłego bloku wschodniego, która w dużym zakresie ograniczała rozwój współpracy międzynarodowej. Należy zaznaczyć, iż po raz pierwszy procesy globalizacji zostały zauważone w Krakowie, o czym świadczy zaliczenie go do grona miast potencjalnie globalnych (*sufficiency cities*). Najmniejsze powiązania zaobserwowano w miastach afrykańskich, gdzie najważniejsze miasta zaliczono do typu beta i były to Johannesburg i Kair. Można zatem stwierdzić, iż Warszawa posiada szerokie powiązania globalne, natomiast wśród pozostałych polskich ośrodków jedynie Kraków został zauważony w zestawieniu ponad 270 metropolii światowych (GAWC Research Data 2008).

Dynamika zmian powiązań globalnych

W latach 2000–2008 wyraźnie zaznaczyło się zróżnicowanie przestrzenne kształtowania się dynamiki powiązań globalnych wybranych miast. Derudder i in. (2010) określili wskaźnik powiązań globalnych, wyrażający się w przedziale od 0 do 1 pkt, gdzie im wyższa wartość liczbowa, tym szersze oddziaływanie danego ośrodka. Opracowano 5 typów określających dynamikę zmian powiązań globalnych miast¹. W omawianym przedziale czasowym najbardziej traciły na znaczeniu ośrodki zlokalizowane w Stanach Zjednoczonych. Na 20 analizowanych miast z tego kraju w aż 13 przypadkach zanotowano zmniejszenie się koneksji światowych. Najbardziej straciły Los Angeles i Miami, a niewielkie wzrosty widoczne były we wschodniej i środkowej części kraju.

Także rozwinięte gospodarczo centrum Europy Zachodniej charakteryzowało się spadkiem analizowanego wskaźnika. Proces ten najwyraźniej postępował w miastach niemieckich, gdzie wśród 6 analizowanych ośrodków aż w 5 zanotowano spadki. Jedynie dynamicznie rozwijający się Berlin systematycznie powiększał swoje oddzia-

¹ Typ 1 charakteryzował się spadkiem powiązań globalnych przekraczającym 0,2 pkt, typ 2 spadkiem powiązań w granicach 0,1–0,2 pkt, do typu 3 zaliczono ośrodki, w których odnotowano wzrost powiązań globalnych do 0,1 pkt, w typie 4 znalazły się ośrodki cechujące się wzrostem w granicach 0,1–0,2 pkt, natomiast do typu 5 zaliczono najdynamiczniej rozwijające się miasta, w których dynamika omawianego zjawiska przekroczyła 0,2 pkt.

ływanie międzynarodowe. Odmienne sytuacja przedstawiała się w Europie Środkowo-Wschodniej. Większość badanych jednostek zostało zakwalifikowanych do typu 3 oraz do dynamicznego typu 4, w którym znalazła się Warszawa systematycznie zwiększająca swoje znaczenie w regionie. Do tego typu zaliczono również: Kijów, Moskwę, Bratysławę, Bukareszt oraz Sofię. Ponadto zmniejszenie się analizowanego wskaźnika zanotowano wśród miast kontynentu australijskiego, gdzie spośród 7 analizowanych metropolii tylko Sydney i Auckland poprawiły swoje koneksje światowe. Można założyć, iż część firm z siedzibami w USA i Europie Zachodniej przeniosła się do Azji Południowo-Wschodniej ze względu na niższe koszty pracy i produkcji. Skutkowało to bardzo dynamicznym wzrostem powiązań metropolii zlokalizowanych w tym regionie, zwłaszcza Singapuru, Pekinu i Szanghaju (typ 5), które legitymowały się najwyższymi wzrostami powiązań globalnych wśród wszystkich miast poddanych badaniu. Także miasta zlokalizowane na Bliskim Wschodzie, w Ameryce Środkowej i Południowej coraz bardziej się globalizują. W Brazylii można zauważyć zmianę tendencji w dwóch najważniejszych ośrodkach tego kraju. W okresie 2000–2008 Sao Paulo traciło powiązania światowe, a w tym samym czasie Rio de Janeiro je zwiększało. Znaczny wzrost powiązań zauważono także w metropoliach położonych na obrzeżach Europy, zwłaszcza w jej wschodniej i południowej części. Wśród nich znalazła się Warszawa, która według przyjętych przez autorów kryteriów szybciej rozwijała powiązania światowe niż np. Berlin.

Klasyfikacje metropolii europejskich

Typologia METREX

W 1996 r. powstała organizacja European Metropolitan Regions and Areas – METREX (European Metropolitan Regions... 2000), która powstała z inicjatywy Unii Europejskiej. Obecnie zrzesza ponad 40 europejskich obszarów metropolitalnych. Stowarzyszenie to miało być przeciwwagą dla najbardziej rozwiniętych obszarów metropolitalnych Londynu, Paryża i Regionu Ruhry i miało wspierać współpracę pomiędzy mniej znaczącymi obszarami Unii Europejskiej. Głównym kryterium przystąpienia do organizacji jest liczba mieszkańców obszaru metropolitalnego, która ma przekraczać 500 tys. osób. Metropolie o najszerszym zasięgu globalnym i kontynentalnym wg METREX-u zlokalizowane są przede wszystkim w najbardziej rozwiniętej części Europy (Wielka Brytania, Francja, Niemcy, Włochy). Do najważniejszych metropolii zaliczono Londyn i Paryż, które w literaturze przedmiotu zgodnie uznawane są za stolice światowe. Do rozwijających się miast globalnych zaliczono natomiast Madryt, Rzym i Berlin, a Frankfurt n. Menem został określony jako ośrodek o znaczeniu europejskim (Ache 2000). Warto zwrócić uwagę na status Genewy, która mimo niewielkiej liczby ludności została zakwalifikowana do miast o zasięgu globalnym. Ważnym argumentem za jej wysoką pozycją w hierarchii METREX-u były siedziby wielu organizacji o zasięgu

światowym, takich jak np. Organizacja Narodów Zjednoczonych, Światowa Organizacja Handlu czy też Światowa Organizacja Zdrowia. Również w klasyfikacji METREX-u wyraźnie zaznaczyła się słabiej rozwinięta Europa Wschodnia, której ośrodki są co najwyżej rozwijającymi się centrami europejskimi (Ryga, Warszawa, Praga, Budapeszt, Bukareszt, Belgrad). Z tej części Europy metropolią światową może się w przyszłości stać jedynie Moskwa. W Polsce poza Warszawą Kraków, Katowice, Wrocław, Poznań i Szczecin oraz Trójmiasto znalazły się w typie słabym, określonym jako rozwijające się centra krajowe.

Typologia ESPON

W Unii Europejskiej powstała również typologia oparta na obszarach nazwanych Metropolitan European Growth Areas – MEGA. Wyznaczono pięć kategorii ośrodków: globalne europejskie ośrodki wzrostu, silne MEGA, potencjalne MEGA, słabe MEGA. Tylko dwa miasta zostały zaliczone do najwyższej grupy miast globalnych – były to Londyn i Paryż. Z kolei do europejskich ośrodków wzrostu zakwalifikowano pięć miast: Madryt, Barcelonę, Sztokholm, Mediolan i Kopenhagę. Ośrodki typu silne MEGA zlokalizowane są przede wszystkim w środkowej części Europy Zachodniej, tworząc tzw. układ pentagonalny (ESPON Atlas 2006). Obejmuje on 20% powierzchni krajów Unii Europejskiej, jest zamieszkały przez 40% mieszkańców UE i dostarcza aż 50% jej produktu krajowego brutto liczonego dla wszystkich krajów UE. W tym regionie zanotowano najsilniejsze powiązania pomiędzy miastami, wynikające z faktu zlokalizowania tutaj wielu siedzib i przedstawicielstw firm międzynarodowych (Allen 2008, Wall, Knap van den 2011). Warto zauważyć, iż w Europie Środkowo-Wschodniej znalazły się tylko ośrodki należące do dwóch najniższych typów. Potencjalnymi MEGA określono Warszawę, Pragę, Bratysławę oraz Budapeszt. Jako potencjalne ośrodki wzrostu w Unii Europejskiej wśród miast polskich wytypowano: Trójmiasto, Szczecin, Poznań, Wrocław, Katowice oraz Kraków. Słaba pozycja polskich miast może wynikać ze słabego skomunikowania z krajami Unii Europejskiej. Brakuje w nich zwłaszcza szlaków szybkich linii kolejowych i posiadają stosunkowo niewielką liczbę połączeń lotniczych z innymi krajami UE (*Scientific Dialogue...* 2010). Zwrócono również uwagę na słabe powiązania komunikacyjne na arenie krajowej, które znacznie wyraźniej występują wśród metropolii w Europie Zachodniej.

Typologia S. Krätke

Inne podejście zaprezentował S. Krätke (2007), analizując europejskie aglomeracje i obszary metropolitalne pod względem rozwoju przemysłu wysokich technologii. Wziął pod uwagę obszary, gdzie miasto centralne liczy co najmniej 450 tys. mieszkańców, a cała aglomeracja lub obszar metropolitalny powinien liczyć ponad 1 mln osób. Wyjątkiem były stolice Słowacji i Słowenii, które nie spełniały wyżej wymienionych warunków, jednak ze względu na pełnione funkcje administracyjne również zostały

poddane analizie. Badane jednostki zostały podzielone na pięć kategorii w zależności od poziomu rozwoju i liczby pracujących w sektorze wysokich technologii. Najwyższe miejsca w klasyfikacji zajęły: Barcelona, Florencja, Düsseldorf, a Londyn, uznawany przez innych autorów za najważniejszą metropolię na świecie, został sklasyfikowany dopiero na 5. miejscu. Taka pozycja Londynu (wyżej klasyfikowanego w innych opracowaniach) może wynikać przede wszystkim z dominacji sektora finansowego, prawniczego i konsultingowego w stolicy Wielkiej Brytanii, przez co inne formy działalności gospodarczej są stosunkowo słabiej reprezentowane. W drugiej grupie, o dosyć wysoko rozwiniętym sektorze *high-tech*, znalazła się Warszawa wraz z innymi miastami regionu – Berlinem i Budapesztem. Dopiero w czwartej grupie znalazły się kolejne polskie miasta Kraków i Poznań, natomiast Wrocław, Łódź i Gdańsk znalazły się w najmniej rozwiniętej, piątej grupie ośrodków.

Syntetyczna typologia metropolii europejskich

Syntetyczna typologia została opracowana dla ośrodków zlokalizowanych w krajach Unii Europejskiej. Każde miasto mogło łącznie zdobyć maksymalnie 17 punktów, które zostały przyznane w następujący sposób:

- miejsce w hierarchii METREX-u (2000): typ międzynarodowych centrów miejskich – 3 punkty, typ europejskich centrów miejskich – 2 punkty, typ krajowych centrów miejskich – 1 punkt;
- miejsce w hierarchii ESPON (2006) – typ globalne i europejskie centra wzrostu – 4 punkty, silne MEGA – 3 punkty, potencjalne MEGA – 2 punkty, słabe MEGA – 1 punkt;
- miejsce w hierarchii S. Krätke (2007) – pierwsza kategoria – 4 punkty, druga – 3 punkty, trzecia – 2 punkty, czwarta i piąta – 1 punkt;
- miejsce w hierarchii P.J. Taylora (2010): typ alfa – 6 punktów, beta – 4 punkty, gamma – 2 punkty, potencjalne – 1 punkt.

Ostatniej typologii nadano większą wagę, ponieważ określa ona międzynarodowe powiązania ponad 270 miast z całego świata, więc zdecydowano, iż wysokie miejsce w skali światowej powinno mieć większą wagę niż w skali kontynentalnej. W drugim i trzecim przypadku można było uzyskać maksymalnie 4 punkty, ponieważ obydwie klasyfikacje biorą pod uwagę ośrodki europejskie. Z kolei opracowanie stowarzyszenia METREX jest najstarsze i od tego czasu powiązania globalne mogły ulec zmianie, ponadto wyróżniono tam trzy typy metropolii. Biorąc pod uwagę wyżej wymienione aspekty, określono, iż maksymalna liczba punktów, jaką może otrzymać metropolia, to 3. Po zsumowaniu punktów otrzymano syntetyczną typologię metropolii obejmującą 27 krajów Unii Europejskiej (rysunek 2).

W zależności od otrzymanych punktów miasta podzielono na: metropolie globalne – 14–17 pkt, metropolie europejskie – 10–13 pkt, metropolie subkontynentalne – 6–9 pkt, metropolie potencjalne – 2–5 pkt, miasta pozostałe – 1 pkt. Jedynie dwa ośrodki otrzymały maksymalną liczbę punktów – były to Londyn i Paryż. Do metro-

Typy metropolii

- ★ - globalne
- ☆ - potencjalnie globalne
- - europejskie
- ▲ - subkontynentalne
- - potencjalne

Rys. 2. Typologia metropolii europejskich

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: METREX 2000, ESPON Atlas 2006, Krátke 2007, GAWC Research Data.

polii globalnych zaliczono również: Rzym, Mediolan, Madryt, Frankfurt, Wiedeń, Sztokholm, Monachium, Düsseldorf, Berlin i Barcelonę. Warto zauważyć, iż pierwsze metropolie spoza krajów UE 15 zostały sklasyfikowane w typie ośrodków europejskich, w którym 13 punktów zgromadziła Warszawa, a 12 otrzymała Praga. W niższym typie ośrodków subkontynentalnych również dominują metropolie zlokalizowane w Europie Zachodniej, z wyjątkiem Bratysławy. Dopiero wśród metropolii potencjalnych, biorąc pod uwagę powiązania i oddziaływanie międzynarodowe, znalazły się polskie miasta.

Kraków i Katowice otrzymały 4 pkt, Poznań i Łódź o jeden mniej, a Wrocław i Gdańsk zgromadziły po 2 pkt. Miasta, które legitymowały się jednym punktem, zakwalifikowano do typu ośrodków pozostałych.

Podsumowanie

W obecnym świecie uznaje się, że to wyspecjalizowane usługi oraz przemysł wysokich technologii tworzą metropolie i sprzyjają ich dalszemu rozwojowi. Po analizie powiązań globalnych metropolii można stwierdzić, iż najważniejszymi miastami na świecie są obecnie Londyn i Nowy Jork. Zauważono jednak tendencję do spadku ważności miast z regionów rozwiniętych, takich jak Europa Zachodnia i Stany Zjednoczone, na rzecz przede wszystkim Azji Południowo-Wschodniej. Jeżeli ta tendencja się utrzyma, to prawdopodobnie za kilkanaście lat w regionie azjatyckim zlokalizowana będzie najważniejsza metropolia na świecie. W Europie natomiast od wielu lat dominują Londyn i Paryż, a w dalszej kolejności w hierarchii są miasta niemieckie i włoskie. Nadal jest widoczna różnica w zaawansowaniu procesów globalizacyjnych pomiędzy Europą Zachodnią a Wschodnią, jednakże metropolie krajów nowo przyjętych do Unii Europejskiej systematycznie powiększają swoje powiązania międzynarodowe. Niektóre z nich (Warszawa, Budapeszt, Praga) stają się ważnymi graczami przyciągającymi inwestycje zwłaszcza z najbardziej rozwojowych działów gospodarki. Ponadto w Polsce możemy wyznaczyć kilka ośrodków, które w ciągu kilku–kilkunastu lat mogą się stać metropoliami o zasięgu europejskim lub nawet światowym, są to: Kraków, Poznań i Wrocław.

Bibliografia

- Ache P., 2000, *Cities in old industrial regions between local innovative milieu and urban governance – reflections on city region governance*, „European Planning Studies” 8.6, s. 693–709.
- Allen J., 2008, *Powerful city networks: More than connections, less than domination and control*, „Globalization and World Cities Research Bulletin” 270.
- Beaverstock J.V., Smith R.G., Taylor P.J., 1999, *A roster of world cities*, „Cities” 6.6, s. 445–458.
- Budd L., 1995, *Globalization, territory and strategic alliances in different financial centres*, „Urban Studies” 32, s. 345–360.
- Derudder B., Taylor P.J., Ni P., De Vos A., Hoyler M., Hansens H., Basens D., Huang J., Witlox F., Shen W., Yang X., 2010, *Pathways of change: Shifting connectivities in the world city network, 2000–08*, „Urban Studies” 47, s. 1861–1877.
- ESPON Atlas, *Mapping the structure of the European territory*, Federal Office for Building and Regional Planning, 2006, s. 92.
- European Metropolitan Regions And Areas, 2000, www.eurometrex.org/EN/index.asp (styczeń 2013).
- Friedmann J., 1995, *Where we stand: A decade of world city research*, [w:] *World cities in a world-system*, red. P.L. Knox, P.J. Taylor, Cambridge University Press, Cambridge, s. 21–47.
- GAWC Research Data, 2008, www.lboro.ac.uk (styczeń 2013).
- Gontarski Z., 1973, *W sprawie delimitacji i typologii wielkomiejskich układów osadniczych (obszarów metropolitalnych)*, [w:] *Aglomeracje miejskie w Polsce. Pojęcie i terminologia*, red. K. Dziewoński, PWN, Warszawa. Biuletyn KPZK PAN z. 79, s. 11–28.

- Gontarski Z., 1980, *Obszary metropolitalne w Polsce: delimitacja i charakterystyka struktury przestrzennej*, PWN, Warszawa. Biuletyn KPZK PAN z. 109, s. 11–21.
- Hall P., 1966, *The world cities*, Heinemann, London.
- Jałowicki B., 2000, *Spółeczna przestrzeń metropolii*, Scholar, Warszawa, s. 208.
- Knox P., 2002, *World cities and organisation of global space*, [w:] *Geographies of global change*, Blackwell, Oxford, s. 328–338.
- Knox P., Taylor P.J., 2005, *Toward a geography of the globalization of architecture office networks*, „Journal of Architectural Education” 58, s. 23–32.
- Krátke S., 2007, *Metropolisation of the European economic territory as a consequence of increasing specialisation of urban agglomerations in the knowledge economy*, „European Planning Studies” 15, s. 1–27.
- Liszewski S., 2005, *Delimitacja Obszaru Metropolitalnego Łodzi*, [w:] *Obszar Metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, red. T. Markowski, Warszawa. Biuletyn KPZK PAN z. 215, s. 25–47.
- O'Brien R., 1992, *Global financial integration: The end of geography*, Council on Foreign Relations Press, New York, s. 120.
- Pacione M., 2001, *Urban geography – a global perspective*, Routledge, London, s. 663.
- Raźniak P., 2012, *Procesy społeczno-ekonomiczne w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*, „Prace Geograficzne Uniwersytetu Jagiellońskiego” z. 129, s. 63–81.
- Sassen S., 2001, *The global city*, Princeton University Press, Princeton, s. 449.
- Scientific Dialogue on Cities, Rural Areas and Rising Energy Prices*, 2010, First ESPON 2013 Scientific Report, 2001, s. 92.
- Short J., Kim Y., Kuus M., Wells H., 1996, *The dirty little secret of world cities research: Data problems in comparative analysis*, „International Journal of Urban and Regional Research” 20, s. 697–717.
- Standards for Delineating Metropolitan and Micropolitan Statistical Areas*, 2010, Office of Management and Budget, Federal Register, 75, 123, Washington, s. 9
- Taylor P.J., 2004, *Reply to „A Critical comment on the Taylor approach for measuring world city interlock linkages”*, „Geographical Analysis” 36.3, s. 297–298.
- Taylor P.J., 2010, *Measuring the world city network: New results and Developments*, „Globalization and World Cities Research Bulletin” 300.
- Taylor P.J., Aranya P., 2008, *A global „urban roller coaster”? Connectivity changes in the world city network, 2000–04*, „Regional Studies” 42, s. 1–16.
- Taylor P.J., Catalano G., Walker D.R.F., 2002, *Measurement of the world city network*, „Urban Studies” 39.1, s. 2367–2376.
- Taylor P.J., Walker D.R.F., Catalano G., Hoyler M., 2002, *Diversity and power in the world city network*, „Cities” 19.4, s. 231–241.
- Unia Metropolii Polskich, 2008, www.selfgov.gov.pl (styczeń 2013).
- Update of Statistical Area Definitions and Guidance on Their Uses*, 2009, OMB Bulletin, no 10–02, Executive Office Of the President, Washington, s. 154.
- Vijver van de E., Derudder B., Bassens D., Witlox F., 2012, *Filling some black holes: Modeling the connection between urbanization, infrastructure, and global service intensity in 112 metropolitan regions across the world*, „Globalization and World Cities Research Bulletin” 396.
- Wall R.S., Knaap van der B., 2011, *Sectoral differentiation and network structure within contemporary world-wide corporate networks*, „Economic Geography” 83.3, s. 267–308.
- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, IGI GP UJ, Kraków, s. 576.

GLOBALNE POWIĄZANIA „METROPOLII EUROPEJSKICH – PRÓBA TYPOLOGII

ABSTRAKT: W niniejszym opracowaniu przedstawiono rozwój procesów globalizacji zachodzących w metropoliach europejskich ze szczególnym uwzględnieniem ośrodków polskich. O pozycji metropolii w hierarchii decyduje przede wszystkim rozwój nowoczesnych usług oraz obecność gałęzi przemysłu związanych

z wysokimi technologiami, które są najczęściej brane pod uwagę przez autorów badających powiązania międzynarodowe. Nie ma możliwości technicznych, aby w jednym opracowaniu zawrzeć wszystkie czynniki mogące mieć wpływ na pozycję miasta zarówno na arenie światowej, jak i europejskiej, dlatego też podjęto próbę stworzenia syntetycznej ogólnej hierarchii miast europejskich. W Europie zachodzi dosyć wyraźny podział pomiędzy krajami UE 15 a nowo przyjętymi w XXI w., jednak dystans pomiędzy nimi systematycznie się zmniejsza na korzyść metropolii usytuowanych w Europie Środkowo-Wschodniej.

SŁOWA KLUCZOWE: globalizacja, powiązania międzynarodowe, metropolia, obszar metropolitalny, miasto